

İlkokul Öğrencilerinin Aile Birliğini Önemseme ve Hoşgörü Eğilim Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi *

Halil İbrahim Sağlam ¹, Tuğba Tunar ²

Öz

Bu araştırma, ilkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin aile birliğini önemsemeleri ile hoşgörü eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Ayrıca, öğrencilerin aile birliğini önemseme ve hoşgörü eğilim düzeylerinin bazı demografik değişkenler açısından farklılaşıp farklılaşmadığı da incelenmiştir. Araştırma tarama modeli ile yapılmıştır. Araştırmanın evrenini Sakarya ilinin Adapazarı ilçesinde öğrenim gören ilkokul dördüncü sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleme bu evrenden uygun örnekleme yöntemi ile seçilen 536'sı (%49) kız, 565'i erkek (%51) olmak üzere toplam 1101 ilkokul dördüncü sınıf öğrencisidir. Bu amaçla Kişisel Bilgi Formu, üç alt boyuttan (değer, kabul ve empati) oluşan 18 maddelik Hoşgörü Eğilim Ölçeği, dört alt boyuttan (sevgi, saygı, iletişim ve sadakat) oluşan 22 maddelik Aile Birliğini Önemseme Ölçeği kullanılmıştır. Değişkenler arası ilişkiler korelasyon analizi ile incelenmiştir. Normallik testi sonucuna göre cinsiyet, anne babanın birlikte yaşama durumu, aile tipi değişkenleri ile ilgili verilerin analizinde parametrik testlerden t testi; öğrencilerin algılarına göre aile gelir düzeyi değişkeni için parametrik olmayan testlerden Kruskal Wallis H testi yapılmıştır. Kruskal-Wallis H testi sonucunda anlamlı çıkan farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için Mann-Whitney U testi yapılmıştır. Araştırma sonucunda öğrencilerin aile birliğini önemseme düzeyleri ile hoşgörü eğilimleri arasında anlamlı ve pozitif yönde ilişkinin olduğu; öğrencilerin aile birliğini önemseme düzeylerinin cinsiyete göre iletişim ve sadakat boyutlarında kız öğrenciler lehine, anne ve babaların beraber yaşama durumlarına göre anne babaları beraber yaşayan öğrenciler lehine, aile tipine göre sevgi boyutunda çekirdek ailede yaşayanlar lehine, öğrencilerin algıladıkları aile gelir düzeyine göre üst ekonomik gelir düzeyi lehine anlamlı bir şekilde farklılaştığı bulunmuştur. Öğrencilerin hoşgörü eğilim düzeyleri cinsiyetlerine göre kız öğrenciler lehine, anne babalarının beraber yaşamaları durumlarına göre anne babaları beraber yaşayan öğrenciler lehine, aile tipine göre değer ve kabul boyutlarında çekirdek ailede yaşayanlar lehine, öğrencilerin algıladıkları gelir düzeyine göre üst ekonomik gelir düzeyi lehine anlamlı bir şekilde farklılaştığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Değer
Aile
Aile birliği
Aile birliğini önemseme
Hoşgörü
Hoşgörü eğilimi

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi: 28.07.2017

Kabul Tarihi: 10.05.2018

Elektronik Yayın Tarihi: 10.07.2018

DOI: 10.15390/EB.2018.7432

* Bu makale Tuğba Tunar'ın Halil İbrahim Sağlam danışmanlığında yürütülen "İlkokul 4. sınıf öğrencilerinin aile birliğine önem vermeleri ile hoşgörü eğilimleri arasındaki ilişki" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

¹ İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Türkiye, halil.saglam@medeniyet.edu.tr

² Milli Eğitim Bakanlığı, Akyazı Şehit Ahmet Çondul İlkokulu, Türkiye, tugbabenen@hotmail.com

Giriş

Bilim ve teknoloji alanındaki gelişmelerin sosyal hayatı etkileyerek insanları değişime uyum sağlamaya yönelttiği söylenebilir (Parlar, Çavuş, Levent ve Ekşi, 2010). Hızlı değişimin toplumda bazı rahatsızlıklara yol açtığı, değer bunalımına neden olduğu düşünülmektedir. Bu durum davranışlara yön veren, doğruyu yanlış gösteren, toplumu bir arada tutan değerlerin yeniden önem kazanmasında etkili olmuş olabilir. Güngör (1998, s. 27), değeri “bir şeyin arzu edilebilir veya edilemez olduğu hakkında inanç”, Erdem (2003, s. 56), “belirli bir durumu bir diğerine tercih etme eğilimi olarak” tanımlanmaktadır. Kızılçelik ve Erjem (1996, s. 128), değeri “bir sosyal grubun veya toplumun kendi varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen; onların ortak duygu, düşünce, amaç ve menfaatini yansıtan genelleştirilmiş temel ahlaki ilke veya inançlar olarak” tanımlamaktadır. Sosyal bir varlık olarak insanın davranışlarına yön verecek değer gibi belli ölçütlere ihtiyacının olduğu savunulabilir. Çünkü Yıldırım’ın (2013, s. 1) belirttiği gibi “Bireyler, içinde yaşadıkları grubun, toplumun ve kültürün değerlerini genellikle benimseyerek, bunları muhakemede ve seçimlerinde birer ölçüt olarak kullanırlar.” Değerleri benimsemek, korumak ve yaşatmak toplumun varlığını sağlıklı bir şekilde devam ettirebilmesi için gereklidir. Değerler toplumun çimentosudur. Sevgi, saygı, sorumluluk, dürüstlük, hoşgörü ve dayanışma gibi değerlerin her birinin topluma ve bireye değer kattığı konusunda şüphe yoktur. Bu değerlerin içselleştirilmesini, yaşatılmasını ve gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlayan en uygun kurumun aile olduğu düşünülebilir. Bu nedenle aile birliğine önem verme, değerlerin yaşatıldığının ve ailede yetişen çocuklara aktarıldığının somut göstergesi olarak kabul edilebilir.

İnsanların hayatlarında nelere, ne düzeyde önem verdikleri onların yaşamlarında ne ölçüde yer ettiğinin de bir göstergesi olarak kabul edilebilir. İnsanlar yaşadıkları çevrede kişi ve nesnelere kendileri için ifade ettiği anlam çerçevesinde önem ve değer verir. Önem verme aynı zamanda değer verme ile çok yakından bağlantılıdır. Aile, kişilerin önem ve değer verdiği unsurların en başında gelmektedir (Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü [BASAGM], 2010). Ailenin, hayatın ilk yıllarında çocuğun bakımı ve eğitiminden sorumlu olan başlıca kurum olduğu belirtilmektedir (Oktay, 2000). “Hayatta birçok davranışların, iyi veya kötü hareketlerin kökü ailede kazanılır. İnsanlar farkında olmadan aile içinde birçok alışkanlıkları benimsemiş olurlar” (Ulusoy ve Dilmaç, 2015, s. 85). Bireyler değerleri gelişmelerinin erken dönemlerinde toplumsal bir kurum olan ailede kazanmaya başlamaktadır (Bal, 2004; Baloğlu ve Balgamuş, 2005; Sağlam, 2017). Aile aracılığı ile çocuk ilk kez iyi ve kötünün, doğru ve yanlışın ayırımına varıp dış dünyayı tanır. “Çocuğun vicdanı, anne baba ve diğer aile büyüklerinin kuralları ile şekillenmeye başlar. Bu yüzden aile iyinin, doğrunun, güzelin, kutsalın fark edilmesi ve ortak bir yaşam süreci içerisinde öğrenilip içselleştirilmesinde en etkili kaynak olarak yerini korur” (Hökelekli, 2013, s. 289). Bireyin yetiştiği aile ortamı, davranışlarını biçimlendirirken gelecekteki davranışları üzerinde de etkili olmakta ve bireyin kişilik gelişiminde önemli rol oynamaktadır. “Yaşamın ilk yılları bilişsel ve sosyal gelişim açısından kritik bir dönemdir. Bu kritik dönemde aile kurumu çocuğun yaşamında önemli bir etkiye sahiptir. Ailelerin özgüven duyguları, çocuk gelişimi ve eğitimi ile ilgili bilgileri ve yetenekleri çocuklarının sağlıklı gelişim göstermeleri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir” (Tezel Şahin ve Özbey, 2007, s. 11). Ailenin en önemli işlevlerinden biri de toplumun kültürünü korumak ve devam ettirmektir. “Aile, içinde bulunduğu toplumun yapısını, kültür ve değerlerini üzerinde taşır” (Özensel, 2004, s. 77).

Aile topluma, toplum da aileye değer katabilir. Ailenin toplumun çekirdeği olması karşılıklı olarak etkileşimi kaçınılmaz hale getirmektedir. Bu nedenle ailede var olan değerler topluma, toplumda var olan değerler de aileye yansımaktadır. Bu açıdan bakıldığında toplumu değerli hale getirmenin yolunun aileyi değerli hale getirmekten geçtiği kolayca anlaşılabilir. Hoşgörü ikliminde aile birliğini önemsemenin topluma pozitif yansımaları olabileceği ileri sürülebilir. Aile ortamının hoşgörüden uzak olması halinde varlığını uzun süre devam ettirmesi beklenemez. Bu aile içinde her şeyin görmezlikten gelineceği anlamına gelmez. “İnsanın hoşgörülü olması, başkalarının kendisinden farklı duygusunun, düşüncesinin, davranışının, tutumunun ve eyleminin olabileceğini kabul etmesi, başka bir deyişle,

insana saygılı olmasıdır" (Köknel, 1995, s. 72). Hoşgörü, kasıtlı yapılan hataları görmezden gelmek değildir. İnsanların farkında olmadan yaptığı, alışkanlığa dönüşmeyen hatalarına karşı sabır gösterebilmektir. Aile içinde de olsa hoşgörünün sınırları belirlenmeli, aile bireyleri sınırları aşmama konusunda dikkatli olmalıdırlar. Ailede bireyler her istediğini yapabilecek olursa bu sorumsuzluğa yol açar. Oysa aile olmak aynı zamanda yeni sorumluluklar üstlenmek demektir. Aile birliğine önem verme belli sınırlar içerisinde hoşgörülü olmayı gerektirmektedir. Aile birliği için vazgeçilmez bir değer olarak hoşgörü, aile bireylerinin karşılıklı saygı içerisinde birbirinin hatalarını aramak değil, birbirinin gelişmesine destek olmaktır. Hoşgörü sahibi bireyler insanlara saygı duyar, kendinden olmayanı ötekileştirmez. Bireye, ailesine ve topluma değer verir. Yaşanılan dünyada hoşgörü değerini yeterince benimsemeyen, kendi gibi olmayı ötekileştirme eğiliminde olan, şiddet uygulayan, insanlara saygı duymayan bir kitlenin varlığından söz edilebilir. Hoşgörü, küçük yaşlardan itibaren kazanılması gereken önemli bir değerdir. Bu değerın kazandırılmasında ailenin önemli rolü vardır ve aile birliği hoşgörülü ortamlara ihtiyaç duymaktadır.

Alanyazında aile birliğini konu alan araştırmalar (BASAGM, 2010; Fitzpatrick, 1988; Sağlam, 2014; Sağlam ve Özdemir, 2017) yer almaktadır. BASAGM (2010) Türkiye’de aile değerlerini; Fitzpatrick (1988) evlilikte iletişimi; Sağlam (2014) öğrencilerin aile birliğine önem verme düzeylerini; Sağlam ve Özdemir (2017) aile birliğini korumada değerlerin rolünü ele almışlardır. Hoşgörü ile ilgili araştırmalar (Aslan, 2017; Boyacı ve Ersever, 2017; Çalışkan ve Sağlam, 2012; Ersoy, 2016; Kalın ve Nalçacı, 2017; Tahiroğlu, 2014; Türe ve Ersoy, 2015; Yeşilkayalı ve Yıldız Demirtaş 2013) da bulunmaktadır. Aslan (2017) öğrencilerin hoşgörü eğilimleri ile yardımseverlik tutumlarını; Boyacı ve Ersever (2017) beşinci sınıf öğrencilerinin hoşgörü eğilimlerini; Çalışkan ve Sağlam (2012) ilköğretim öğrencilerinin hoşgörü eğilim düzeylerini; Ersoy (2016) öğrencilerin hoşgörü algısını; Kalın ve Nalçacı (2017) ortaokul beşinci sınıf öğrencilerinin hoşgörü eğilimlerini; Tahiroğlu (2014) hoşgörülü ve demokratik sınıf uygulamasını; Türe ve Ersoy (2015) sosyal bilgiler öğretmenlerinin hoşgörü eğitimine bakışını ve hoşgörü eğitimine ilişkin uygulamalarını; Yeşilkayalı ve Yıldız Demirtaş (2013) ebeveynlerin çocuk haklarına ilişkin tutumları ile ilköğretim öğrencilerinin hoşgörü eğilimleri arasındaki ilişkiyi ele almışlardır. Aile birliğinin korunmasında hoşgörünün, hoşgörünün sağlanmasında da aile birliğinin önemsenmesinin gerekli olduğu konusunda şüphe yoktur. Bu değerlerin küçük yaşlardan itibaren öğrencilere kazandırılmasında aile birliğinin önemli olduğu düşünülmektedir. Yapılan bu çalışmaların öğrencilerin aile birliğini önemseme ve hoşgörü eğilim düzeyleri arasındaki ilişkiyi birlikte incelemeye yönelik olmadığı görülmüştür. Bir değer olan ve birçok değeri bünyesinde barındıran aile birliğinin devamının hoşgörü iklimiyle yakından ilişkili olabileceği kanaatine varılmış, bu çalışmanın bahsedilen araştırmalardan amaç ve içerik bakımından farklılaştığı düşünülmüştür. Bundan dolayı bu araştırmanın temel amacı; ilköğretim öğrencilerinin aile birliğini önemseme ve hoşgörü eğilim düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi olarak belirlenmiştir. Ayrıca; ilköğretim dördüncü sınıf öğrencilerinin aile birliğini önemseme ve hoşgörü eğilim düzeylerinin cinsiyetleri, anne babalarının birlikte yaşayıp yaşamamaları, aile tipi ve öğrencilerin algıladıkları aile gelir düzeylerine göre farklılaşma farkı belirlenmesi amaçlanmıştır.

Yöntem

Bu araştırma, tarama modeli ile yapılmıştır. Tarama modelleri, geçmişte ya da şu anda var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir (Karasar, 2009).

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Sakarya ilinin Adapazarı ilçesinde öğrenim gören ilköğretim dördüncü sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleme bu evrenden uygun örnekleme yöntemi ile seçilen 1101 ilköğretim dördüncü sınıf öğrencisidir. Uygun örnekleme, yakın çevrede bulunan, ulaşılması kolay ve araştırmaya gönüllü olarak katılmak isteyen bireyler üzerinde yapılan örnekleme olarak tanımlanmaktadır (Ekiz, 2009). Okullar merkeze yakınlıklarına göre alt, orta ve üst sosyoekonomik düzey olarak gruplandırılmış ve bu üç gruptan seçkisiz olarak çalışma grubu belirlenmiştir.

Tablo 1. Araştırmaya Katılanların Demografik Özellikleri

Değişken	Tür	f	%
Cinsiyet	Kız	536	49
	Erkek	565	51
Anne babanın birlikte olması	Birlikte	1014	92
	Ayrı	87	8
Aile tipi	Geniş	271	25
	Çekirdek	830	75
Gelir düzeyi	Alt	26	2
	Orta	754	69
	Üst	321	29

Tablo 1’de araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyetlerine, anne babanın birlikte olup olmamalarına, aile türlerine, aile gelir düzeylerine göre dağılımları yer almaktadır. Tablo 1 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin % 49’unun kız, % 51’inin erkek olduğu; %92’sinin anne babasının birlikte, %8’inin anne babasının ayrı yaşadığı; %25’inin geniş ailede, %75’inin çekirdek ailede yaşadığı; öğrencilerin algılarına göre %2’sinin alt, %69’unun orta, %29’unun üst aile gelir düzeyinde yer aldığı görülmektedir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmanın verileri Kişisel Bilgi Formu (KBF), Aile Birliğini Önemsene Ölçeği (ABÖÖ) ve Hoşgörü Eğilim Ölçeği (HEÖ) kullanılarak toplanmıştır.

Kişisel Bilgi Formu (KBF)

Araştırmada, araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyeti, anne babanın birlikte yaşama durumu, aile türü, öğrencilerin algılarına göre ailenin gelir düzeyi sorularına yer verilmiştir. Ailede sadece anne, baba ve çocuklar varsa çekirdek aile; dede, babaanne, amca gibi büyüklerle birlikte yaşıyorsa geniş aile türü olarak belirlenmiştir.

Hoşgörü Eğilim Ölçeği (HEÖ)

Çalışkan ve Sağlam (2012) tarafından geliştirilmiş Hoşgörü Eğilim Ölçeği, ilköğretim öğrencilerinin hoşgörü eğilimlerini ölçebilecek likert tipi 18 maddelik bir ölçektir. Açıklayıcı faktör analizi sonucunda toplam varyansın % 47.97’sini açıklayan, üç boyuttan oluşan bir ölçme aracıdır. Ölçek toplamında iç tutarlık katsayısı .89; “değer” alt boyutu için .86, “kabul” alt boyutu için .70 ve “empati” alt boyutu için .63 olarak bulunmuştur. Ölçeğin iki yarı test korelasyonu katsayısı ise .85; test-tekrar test güvenilirlik katsayısının .84, birinci boyut için .83, ikinci boyut için .73 ve üçüncü boyut için .82 olduğu belirlenmiştir. Ölçeğin yapı geçerliği için yapılan doğrulayıcı faktör analizinden (DFA) elde edilen modelin uyum indeksleri incelenmiş ve Ki-kare değerinin ($\chi^2= 549.39$, $N= 889$, $sd= 128$, $p=.00$) anlamlı olduğu görülmüştür. Uyum indeksi değerleri ise RMSEA=.061, NFI=.98, CFI=.98, IFI=.98, RFI=.97, GFI=.94, AGFI=.91 ve SRMR=.04 olarak bulunmuştur. Hoşgörü Eğilim Ölçeğine ait 18 maddenin ortak faktör varyansları incelendiğinde ise değerlerin .35 ile .61 arasında olduğu görülmektedir. 18 maddeden oluşan ölçek cevaplayıcıya beşli dereceleme (“1” Hiç uygun değil, “2” Uygun değil, “3” Biraz uygun, “4” Uygun, “5” Tamamen uygun) imkânı vermektedir. Ayrıca ölçekteki tüm maddeler olumlu puanlanmaktadır. Ölçekten alınabilecek minimum puan 18 ve maksimum puan 90’dır. Puanın yüksekliği, hoşgörü eğiliminin yüksekliğine işaret etmektedir. Madde analizi sonucunda ölçeğin düzeltilmiş madde-toplam puan korelasyonlarının .43 ile .63 arasında sıralandığı görülmüştür. Ayrıca %27’lik alt ve üst grup puanları arasında yapılan *t* testi sonuçları tüm maddeler ve alt ölçekler için anlamlı bir farklılık olduğunu ortaya koymuştur. Çalışmadan elde edilen tüm bulgular ölçeğin geçerli ve güvenilir bir araç olarak öğrencilerin hoşgörü eğilimlerini belirlemek amacıyla yapılması düşünülen araştırmalarda kullanılabileceğini göstermektedir.

Aile Birliğini Önemsene Ölçeği (ABÖÖ)

Sağlam (2014) tarafından geliştirilmiş olan Aile Birliğini Önemsene Ölçeği ilköğretim öğrencilerinin *aile birliğine önem verme düzeylerini* ölçebilecek likert tipi 22 maddelik bir ölçektir. Açımlayıcı faktör analizi sonucunda toplam varyansın % 54.64'ünü açıklayan, dört boyuttan oluşan bir ölçme aracıdır. Ölçek toplamında iç tutarlık katsayısı .90; "saygı" alt boyutu için .86, "sevgi" alt boyutu için .81, "iletişim" alt boyutu için .70 ve "sadakat" alt boyutu için .68 olarak bulunmuştur. Ölçeğin iki yarı test korelasyonu katsayısı .83, test-tekrar test güvenilirlik katsayısının .85'tir. Ölçeğin yapı geçerliği için yapılan doğrulayıcı faktör analizinden (DFA) elde edilen uyum indeksleri incelenmiş ve Ki-kare değerinin ($\chi^2= 650.28$, $N= 528$, $sd= 200$, $p=.000$) anlamlı olduğu görülmüştür. RMSEA .065 olarak bulunmuştur. Uyum indeksi değerleri ise RMSEA .065, CFI=.90, IFI= .90, GFI= .90, $\chi^2/sd= 3.25$, SRMR=.05, t değerlerinin tamamı ise anlamlı bulunmuştur. Bu uyum indeksi değerleri modelin iyi uyum verdiğini göstermektedir. Aile Birliğini Önemsene Ölçeğine ait 22 maddenin ortak faktör varyansları incelendiğinde ise değerlerin .34 ile .71 arasında olduğu görülmektedir. Ölçek cevaplayıcıya beşli dereceleme ("1" Hiç uygun değil, "2" Uygun değil, "3" Biraz uygun, "4" Uygun, "5" Tamamen uygun) imkânı vermektedir. Ayrıca ölçekteki tüm maddeler olumlu puanlanmaktadır. Ölçekten alınabilecek minimum puan 22 ve maksimum puan 110'dır. Puanın yüksekliği, aile birliğine önem verme eğiliminin yüksekliğine işaret etmektedir. Ayrıca %27'lik alt ve üst grup puanları arasında yapılan t testi sonuçları tüm maddeler ve alt ölçekler için anlamlı bir farklılık olduğunu ortaya koymuştur. Çalışmadan elde edilen tüm bulgular ölçeğin geçerli ve güvenilir bir araç olarak öğrencilerin aile birliğine önem verme eğilimlerini belirlemek amacıyla yapılması düşünülen araştırmalarda kullanılabileceğini göstermektedir.

Verilerin Analizi

Veri toplama araçları İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden alınan izinden sonra Sakarya ilindeki 12'si devlet 3'ü özel okul olmak üzere toplam 15 ilkokula araştırmacılar tarafından getirilmiştir. Okul yönetimiyle görüşüldükten sonra veri toplama araçları sınıf öğretmenlerine açıklamalar yapılarak teslim edilmiştir. Uygulamadan sonra sınıf öğretmenleri tarafından ölçekler okul yönetimine teslim edilmiştir. Daha sonra araştırmacılar veri toplama araçlarını okul yönetiminden teslim almıştır. Dağıtılan 1200 veri toplama aracının tamamı geri dönmüştür. Veri toplama araçlarından 99'u gerek boş bırakıldığından gerekse amaca uygun olarak doldurulmadığı belirlendiğinden değerlendirme dışında tutulmuştur. Sonuç olarak 1101 veri toplama aracı değerlendirilmeye alınmıştır. Verilerin analizine başlanmadan önce, veri toplama araçları tek tek kontrol edilerek sıralanmış, veri toplama araçları yoluyla elde edilen veriler tanımlanmış ve SPSS 20 programına yüklenmiştir. Bu veriler araştırmanın alt problemlerine göre analiz edilmiştir. Öğrencilerin aile birliğini önemsemeleri ile hoşgörü eğilim düzeyleri arasındaki ilişkinin saptanması için ilk olarak korelasyon analizi yapılarak değişkenler arasındaki ilişki düzeyi ve ilişkinin yönü ortaya koyulmuştur. Kolmogorov-Smirnov testi sonucuna göre cinsiyet, anne babanın birlikte yaşama durumu, aile tipi değişkenleri ile ilgili verilerin analizinde istatistiksel teknik olarak parametrik testlerden t testi; öğrencilerin algılarına göre gelir düzeyi değişkeni için parametrik olmayan testlerden Kruskal Wallis H testi yapılmıştır. Kruskal-Wallis H testi sonucunda anlamlı çıkan farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için Mann-Whitney U testi yapılmıştır. Ölçeğin aralık genişliği, "dizi genişliği/yapılacak grup sayısı" (Tekin, 1996) formülünden yararlanılarak, aritmetik ortalama aralıkları 1.00-1.79 hiç uygun değil, 1.80-2.59 uygun değil, 2.60-3.39 biraz uygun, 3.40-4.19 uygun, 4.20-5.00 tamamen uygun olarak belirlenmiştir.

Bulgular

Bu bölümde araştırma ile elde edilen bulgular araştırmanın alt problemleri doğrultusunda ele alınmaktadır.

Aile Birliğini Önemseme ile Hoşgörü Eğilim Düzeyleri Arasındaki İlişkiye Ait Bulgular

Tablo 2. Öğrencilerin Aile Birliğini Önemseme ile Hoşgörü Eğilim Düzeyleri Arasındaki ilişkiye Ait Korelasyon Analizi Sonuçları

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Aile birliği	1								
Saygı	.88**	1							
Sevgi	.86**	.57**	1						
İletişim	.78**	.67**	.51**	1					
Sadakat	.67**	.55**	.48**	.64**	1				
Hoşgörü	.60**	.58**	.46**	.50**	.44**	1			
Değer	.57**	.55**	.43**	.48**	.41**	.88**	1		
Kabul	.83**	.56**	.97**	.48**	.41**	.45**	.42**	1	**
Empati	.45**	.43**	.33**	.38**	.34**	.87**	.60**	.35**	1
\bar{x}	102.49	37.29	31.71	19.02	14.48	81.52	41.97	22.50	17.43
ss	9.60	3.94	4.58	1.79	1.19	7.83	3.39	3.44	2.86

** $p < .01$

Tablo 2 incelendiğinde, aile birliğini önemseme ile hoşgörü eğilim düzeyleri arasında anlamlı ve pozitif yönde ilişkilerin olduğu görülmektedir. Öğrencilerin aile birliğini önemseme düzeyi ile hoşgörü eğilimi düzeyleri ($r = .60$) ve hoşgörü eğilim ölçeğinin alt boyutlarından değer ($r = .57$), kabul ($r = .83$) ve empati ($r = .45$) düzeyleri ile pozitif yönde ilişkili olduğu görülmektedir. Ayrıca korelasyon analizi sonucu aile birliğini önemseme ile hoşgörü eğilim ölçeği ($r = .58$), değer ($r = .55$), kabul ($r = .56$) ve empati ($r = .43$) boyutları ile de pozitif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur. Aile birliğini önemseme ölçeği alt boyutlarından sevgi ile hoşgörü eğilim ($r = .46$), değer ($r = .43$), kabul ($r = .97$) ve empati ($r = .33$) boyutları ile de pozitif yönde ilişkili olduğu görülmüştür. Aile birliğini önemseme ölçeği alt boyutlarından iletişim düzeyi ile hoşgörü eğilim ($r = .50$), değer ($r = .48$), kabul ($r = .48$) ve empati ($r = .38$) boyutları arasında pozitif yönde ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aile birliğini önemseme ölçeği alt boyutlarından sadakat düzeyi ile hoşgörü eğilim ($r = .44$), değer ($r = .41$), kabul ($r = .41$) ve empati ($r = .34$) boyutları arasında pozitif yönde ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Tablo 2’de öğrencilerin “Aile Birliğini Önemseme Ölçeği”nden saygı boyutunda 37.29, sevgi boyutunda 31.71, iletişim boyutunda 19.02, sadakat boyutunda 14.48 ve ölçek toplamında 102.49 puan aldıkları; “Hoşgörü Eğilimi Ölçeği”nden değer boyutunda 41.97, kabul boyutunda 22.50, empati boyutunda 17.43 ve ölçek toplamında 81.52 puan aldıkları görülmektedir. Öğrencilerin aldıkları bu puanlar alınabilecek maksimum puanlara yakındır. Bu sonuçlara göre öğrencilerin hem *aile birliğini önemseme* hem de *hoşgörü eğilim* düzeylerinin yeterli olduğu söylenebilir.

Öğrencilerin Cinsiyetlerine İlişkin Bulgular

Tablo 3. Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Aile Birliğini Önemsemelerine İlişkin t-Testi Sonuçları

Boyutlar	Cinsiyet	N	\bar{x}	SS	Sd	t	p
Saygı	Kız	536	4.69	.468	1099	1.893	.059
	Erkek	565	4.63	.513			
Sevgi	Kız	536	4.53	.694	1099	.161	.872
	Erkek	565	4.52	.615			

Tablo 3. Devamı

Boyutlar	Cinsiyet	N	\bar{x}	SS	Sd	t	p
İletişim	Kız	536	4.78	.393	1099	2.337	.020*
	Erkek	565	4.72	.494			
Sadakat	Kız	536	4.86	.355	1099	3.006	.003**
	Erkek	565	4.79	.430			
Toplam	Kız	536	4.68	.422	1099	1.662	.097
	Erkek	565	4.63	.449			

* $p < .05$, ** $p < .01$

Tablo 3 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyetlerine göre aile birliğini önemseme düzeyleri *saygı* ($t_{(1099)}=1.893$, $p > .05$), *sevgi* ($t_{(1099)}=.161$, $p > .05$) ve ölçek toplamında anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı; *iletişim* ($t_{(1099)}=2.337$, $p < .05$) ve *sadakat* ($t_{(1099)}=3.006$, $p < .01$) boyutlarında kız öğrenciler lehine anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmektedir. Bu durum kız öğrencilerin iletişim ve sadakat boyutlarında aile birliğini daha çok önemsediklerini göstermektedir.

Tablo 4. Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Hoşgörü Eğilim Düzeylerine İlişkin t Testi Sonuçları

Boyut	Cinsiyet	N	\bar{x}	SS	Sd	t	p
Değer	Kız	536	4.70	.357	1099	3.554	.000**
	Erkek	565	4.62	.392			
Kabul	Kız	536	4.49	.744	1099	-.229	.819
	Erkek	565	4.50	.634			
Empati	Kız	536	4.46	.639	1099	4.898	.000**
	Erkek	565	4.25	.767			
Toplam	Kız	536	4.59	.407	1099	4.844	.000**
	Erkek	565	4.46	.451			

** $p < .01$

Tablo 4 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyetlerine göre hoşgörü eğilim düzeylerinin *değer* ($t_{(1099)}= 3.554$, $p < .01$), *empati* ($t_{(1099)}= 4.898$, $p < .01$) ve ölçek toplamında kız öğrenciler lehine anlamlı ($t_{(1099)}=4.898$, $p < .01$) şekilde farklılaştığı; *kabul* boyutunda anlamlı ($t_{(1099)}=.819$, $p > .05$) şekilde farklılaşmadığı görülmektedir. Bu sonuç kız öğrencilerin daha hoşgörülü olduğunu göstermektedir.

Öğrencilerin Anne Babalarının Birlikte Olma Durumlarına İlişkin Bulgular

Tablo 5. Öğrencilerin Anne Babalarının Birlikte Olma Durumlarına Göre Aile Birliğini Önemsemelerine İlişkin t-Testi Sonuçları

Boyutlar	A-B birlikte	N	\bar{x}	SS	Sd	t	p
Saygı	Birlikte	1014	4.66	.491	1099	1.108	.268
	Ayrı	87	4.60	.509			
Sevgi	Birlikte	1014	4.58	.543	1099	10.317	.000**
	Ayrı	87	3.86	1.23			
İletişim	Birlikte	1014	4.75	.448	1099	.145	.885
	Ayrı	87	4.74	.459			
Sadakat	Birlikte	1014	4.82	.401	1099	.638	.523
	Ayrı	87	4.80	.342			
Toplam	Birlikte	1014	4.67	.419	1099	5.330	.000**
	Ayrı	87	4.42	.551			

** $p < .01$

Tablo 5 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin anne ve babalarının birlikte olma durumlarına göre aile birliğini önemseme düzeylerinin *sevgi* ($t_{(1099)}=10.317, p<.01$) ve ölçek toplamında ($t_{(1099)}=5.330, p<.01$) anne ve babaları birlikte olan öğrenciler lehine anlamlı bir şekilde farklılaştığı; *saygı* ($t_{(1099)}=1.108, p>.05$), *iletişim* ($t_{(1099)}=145, p<.05$) ve *sadakat* ($t_{(1099)}=638, p<.05$) boyutlarında ise anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı görülmektedir. Bu durum anne ve babası birlikte yaşayan, boşanmamış ailelerin çocuklarının aile birliğine daha fazla önem verdiğini göstermektedir.

Tablo 6. Öğrencilerin Anne ve Babalarının Birlikte Olma Durumlarına Göre Hoşgörü Eğilim Düzeylerine İlişkin t Testi Sonuçları

Boyut	A-B birlikte	N	\bar{x}	SS	Sd	t	p
Değer	Birlikte	1014	4.67	.372	1099	2.387	.017*
	Ayrı	87	4.57	.427			
Kabul	Birlikte	1014	4.56	.574	1099	10.422	.000**
	Ayrı	87	3.79	1.28			
Empati	Birlikte	1014	4.36	.717	1099	1.307	.192
	Ayrı	87	4.26	.690			
Toplam	Birlikte	1014	4.53	.432	1099	2.357	.019*
	Ayrı	87	4.42	.449			

* $p<.05$, ** $p<.01$

Tablo 6 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin anne ve babalarının birlikte olma durumlarına göre hoşgörü eğilim düzeylerinin *değer* ($t_{(1099)}=2.387, p<.05$), *kabul* ($t_{(1099)}=10.422, p<.01$) ve ölçek toplamında ($t_{(1099)}=2.357, p<.05$) anne ve babaları birlikte olan öğrenciler lehine anlamlı bir şekilde farklılaştığı; *empati* ($t_{(1099)}=1.307, p>.05$) boyutunda anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı görülmektedir. Bu durum anne ve babası birlikte yaşayan, boşanmamış ailelerin çocuklarının hoşgörü eğilimine daha çok sahip olduklarını göstermektedir.

Öğrencilerin Aile Tiplerine İlişkin Bulgular

Tablo 7. Öğrencilerin Aile Tiplerine Göre Aile Birliğini Önemsemelerine İlişkin t-Testi Sonuçları

Boyutlar	Aile Tipi	N	\bar{x}	SS	Sd	t	p
Saygı	Geniş	271	4.66	.468	1099	.032	.975
	Çekirdek	830	4.66	.500			
Sevgi	Geniş	271	4.42	.769	1099	-3.134	.002**
	Çekirdek	830	4.56	.609			
İletişim	Geniş	271	4.74	.483	1099	-.403	.687
	Çekirdek	830	4.75	.437			
Sadakat	Geniş	271	4.82	.407	1099	.032	.975
	Çekirdek	830	4.82	.393			
Toplam	Geniş	271	4.62	.456	1099	-1.549	.122
	Çekirdek	830	4.67	.429			

* $p<.01$

Tablo 7 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin aile tipine göre aile birliğini önemseme düzeyleri *saygı* ($t_{(1099)}=.032, p>.05$), *iletişim* ($t_{(1099)}=-.403, p>.05$), *sadakat* ($t_{(1099)}=.032, p>.05$) ve ölçek toplamında ($t_{(1099)}=-1.549, p>.05$) anlamlı şekilde farklılaşmadığı; *sevgi* ($t_{(1099)}=-3.134, p<.01$) boyutunda çekirdek ailede yaşayan öğrenciler lehine anlamlı şekilde farklılaştığı görülmektedir. Bu sonuç çekirdek ailede yaşayan öğrencilerin sevgi boyutunda aile birliğini daha çok önemsediklerini göstermektedir.

Tablo 8. Öğrencilerin Aile Tiplerine Göre Hoşgörü Eğilim Düzeylerine İlişkin t Testi Sonuçları

Boyut	Aile Tipi	N	\bar{x}	SS	Sd	t	p
Değer	Geniş	271	4.62	.419	1099	-1.986	.047*
	Çekirdek	830	4.67	.362			
Kabul	Geniş	271	4.39	.806	1099	-2.908	.004**
	Çekirdek	830	4.53	.644			
Empati	Geniş	271	4.29	.728	1099	-1.655	.098
	Çekirdek	830	4.38	.710			
Toplam	Geniş	271	4.48	.464	1099	-1.823	.069
	Çekirdek	830	4.54	.424			

*p< .05, **p< .01

Tablo 8 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin aile tiplerine göre hoşgörü eğilim düzeyleri değer ($t_{(1099)} = -1.986$; $p < .05$), kabul ($t_{(1099)} = -2.908$; $p < .01$) boyutlarında çekirdek ailede yaşayan öğrencilerin lehine anlamlı bir şekilde farklılaştığı; empati ($t_{(1099)} = -1.655$; $p > .05$) boyutunda ve ölçek toplamında ise ($t_{(1099)} = -1.823$; $p > .05$) anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı görülmektedir. Bu sonuç çekirdek ailede yaşayan öğrencilerin değer ve kabul boyutlarında hoşgörü eğilimlerinin geniş ailede yaşayanlara göre daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Öğrencilerin Algıladıkları Aile Gelir Düzeylerine İlişkin Bulgular

Tablo 9. Öğrencilerin Algıladıkları Aile Gelir Düzeylerine Göre Aile Birliğini Önemsemelerine İlişkin Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

Boyutlar	G. Düzeyi	N	Sır. Ort.	sd	χ^2	p	Fark
Saygı	Alt	26	315.06	2	32.320	.000**	1-2
	Orta	754	531.78				1-3
	Üst	321	615.27				2-3
Sevgi	Alt	26	398.27	2	28.169	.000**	1-2
	Orta	754	525.59				1-3
	Üst	321	623.05				2-3
İletişim	Alt	26	375.40	2	14.116	.001**	1-2
	Orta	754	544.87				1-3
	Üst	321	579.62				2-3
Sadakat	Alt	26	416.60	2	12.522	.002**	1-2
	Orta	754	54355				1-3
	Üst	321	57939				2-3
Toplam	Alt	26	35769	2	27.589	.000**	1-2
	Orta	754	52924				1-3
	Üst	321	61777				2-3

**p< .01

Tablo 9'da araştırmaya katılan öğrencilerin algıladıkları aile gelir düzeyine göre aile birliğini önemseme düzeyleri incelendiğinde saygı ($\chi^2 = 32.320$; $p < .01$), sevgi ($\chi^2 = 28.169$; $p < .01$), iletişim ($\chi^2 = 14.116$; $p < .01$), sadakat ($\chi^2 = 12.522$; $p < .01$) ve ölçek toplamında ($\chi^2 = 27.589$; $p < .01$) alt ekonomik aile gelir düzeyi aleyhine farklılaştığı görülmektedir. Her dört boyut ve ölçek toplamında alt gelir düzeyi ile orta gelir düzeyi karşılaştırıldığında orta gelir düzeyi, orta gelir düzeyi ile üst gelir düzeyi karşılaştırıldığında üst gelir düzeyi, alt gelir düzeyi ile üst gelir düzeyi karşılaştırıldığında üst gelir

düzeyi lehine anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmektedir. Öğrencilerin aile gelir düzeyleri arttıkça aile birliğini önemseme düzeylerinin yükseldiği, aile birliğine önem verme düzeyleri ile aile gelir düzeyleri arasında pozitif bir ilişki olduğu görülmektedir.

Tablo 10. Öğrencilerin Algıladıkları Aile Gelir Düzeylerine Göre Hoşgörü Eğilim Düzeylerine İlişkin Kruskal Wallis H Testi Sonuçları

Boyutlar	G. Düzeyi	N	Sır. Ort.	sd	χ^2	<i>p</i>	Fark
Değer	Alt	26	308.44	2	27.712	.000**	1-2
	Orta	754	535.52				1-3
	Üst	321	607.01				2-3
Kabul	Alt	26	391.19	2	21.753	.000**	1-2
	Orta	754	531.15				1-3
	Üst	321	610.58				2-3
Empati	Alt	26	265.98	2	32.975	.000**	1-2
	Orta	754	537.58				1-3
	Üst	321	605.60				2-3
Toplam	Alt	26	276.94	2	31.912	.000**	1-2
	Orta	754	535.71				1-3
	Üst	321	609.12				2-3

***p* < .01

Tablo 10’da araştırmaya katılan öğrencilerin algıladıkları aile gelir düzeyine göre hoşgörü eğilim düzeyleri incelendiğinde değer ($\chi^2=27.712$; $p<.01$), kabul ($\chi^2=21.753$; $p<.01$), empati ($\chi^2=32.975$; $p<.01$) ve ölçek toplamında ($\chi^2=31.912$; $p<.01$) alt ekonomik gelir düzeyi aleyhine farklılaştığı görülmektedir. Her üç boyut ve ölçek toplamında alt gelir düzeyi ile orta gelir düzeyi karşılaştırıldığında orta gelir düzeyi, orta gelir düzeyi ile üst gelir düzeyi karşılaştırıldığında üst gelir düzeyi, alt gelir düzeyi ile üst gelir düzeyi karşılaştırıldığında üst gelir düzeyi lehine anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmektedir. Öğrencilerin gelir düzeyleri arttıkça hoşgörü eğilim düzeylerinin arttığı, hoşgörü eğilimleri ile gelir düzeyleri arasında pozitif bir ilişki olduğu görülmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Araştırma sonucunda aile birliğini önemseme ile hoşgörü eğilim düzeyleri arasında anlamlı ve pozitif yönde ilişkilerin olduğu, öğrencilerin her iki ölçekten de maksimuma yakın puanlar aldıkları görülmüştür. Bu da öğrencilerin hem *aile birliğini önemseme* hem de *hoşgörü eğilim* düzeylerinin arzu edilen düzeyde olduğunu göstermiştir. Bu sonuç Gömleksiz ve Cüro’nun (2011) yaptıkları araştırmadaki ilkökul öğrencilerinin kültürel değerlerden en çok aile birliğine önem verdikleri yönündeki sonuçla benzerlik göstermektedir. Tay ve Yıldırım (2009) ilkökul dördüncü ve beşinci sınıf öğrenci velilerine yönelik yaptıkları araştırmada, öğrenci velilerinin Sosyal Bilgiler Programı’nda yer alan değerleri önem sırasına göre sıraladıklarında, aile birliğine önem verme değerine üst sıralarda yer vermişlerdir. Kolaç ve Karadağ (2012) tarafından yapılan araştırmada, aile birliğine önem verme öğretmen adaylarının önemli gördüğü ulusal değerlerden biri olarak belirlenmiştir. Devenci, Belet ve Türe (2013), Dede Korkut Hikâyelerinde iyi insan ilişkilerini düzenleyebilmek, bireylerin kararlarını olumlu yönde etkileyebilmek amacıyla hoşgörü ve aile birliğine önem verme gibi değerlere yer verildiğini belirlemişlerdir. Bu değerlerin ilköğretim programlarındaki yeri dikkate alındığında, bunların geçmişten bugüne ne kadar önemli olduğu sonucuna ulaşılabilir. Palancı (2018), olumsuzluğa maruz kalan ailelerin engel türüne göre direnç ve kişisel kaynaklarının hangi koşullarda nasıl bir etki oluşturacağını belirlemiştir. Sağlam (2014) tarafından yapılan araştırmada da ilkökul öğrencilerinin aile

birliğini önemsedikleri tespit edilmiştir. Aile birliğine önem vermeye benzer araştırma sonuçlarının hoşgörü eğiliminde de ortaya çıktığı görülmüştür. Baysal ve Samancı'nın (2010) beşinci sınıf öğrencilerinin hoşgörü değerini doğru tanımladıkları ve öğrencilerin yeterli düzeyde hoşgörüye sahip oldukları yönündeki araştırması buna örnek olarak verilebilir. Boyacı ve Ersever (2017) zorbalığın temelinde kendisinden farklı ve güçsüz olanlara karşı hoşgörüsüzlüğün bulunduğunu ileri sürmektedirler. Bu düşünceden hareketle yaptıkları çalışmada hoşgörü eğiliminin zorbalığın azalmasına pozitif yönde etki ettiği sonucuna ulaşmışlardır. Erdem Zengin (2014), drama etkinliklerinin öğrencilerin hoşgörü eğilimlerini artırdığını belirlemiş; hoşgörü eğilimini geliştirmeye yönelik yapılan uygulamalı çalışmalarda da benzer sonuçlar ortaya çıkmıştır (Campbell, 2011; Cetron, 2011; Lister, 2013; Pascale, 2011). Ayrıca, Çalışkan ve Sağlam (2012) tarafından yapılan çalışmada öğrencilerin hoşgörü eğilim düzeylerinin yeterli olduğu yönündeki araştırma sonucuyla da örtüşmektedir. Öğrencilerin aile birliğini önemseme düzeyleri ile hoşgörü eğilim düzeyleri arasındaki pozitif yönde anlamlı ilişki, Meydan'ın (2014) aile, çocuğun değerler ve ahlak eğitimindeki en önemli kurumdur görüşünü desteklemektedir. Bu sonuçlar aile birliğini önemsemenin hoşgörü eğilimine olumlu yansıdığını; hoşgörü eğiliminin yüksek olmasının aile birliğine önem vermeyi olumlu yönde etkilediğini göstermektedir. Bu da toplumun en küçük yapıtaşı olan ailenin hoşgörü ortamında varlığını devam ettirmesinin çok önemli olduğunu düşündürmektedir.

Araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyetlerine göre aile birliğini önemsemelerine ilişkin görüşlerinin saygı ve ölçek toplamında anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı; iletişim ve sadakat boyutlarında kız öğrenciler lehine anlamlı bir şekilde farklılaştığı görülmüştür. Bu sonuç iletişim, sadakat boyutlarında kız öğrencilerin aile birliğine daha fazla önem verdiğini göstermiştir. Aile içi iletişim, sağlıklı aile olmanın temel şartlarından biridir. Zorbaz ve Owen (2013), aile üyelerinin birbiriyle açık ve doğrudan iletişim kurmasının ailedeki iletişim örüntüsünü etkilediğini, sıcak aile ikliminin oluşmasına zemin hazırladığını ileri sürmektedirler. Altıntaş (2006) liseli ergenler üzerinde yaptığı çalışmada kız öğrencilerin iletişim becerileri puan ortalamalarının, erkek öğrencilerin puan ortalamalarından daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Eser (2012) tarafından gerçekleştirilen çalışmada ise kız öğrencilerin insani değerler düzeyinin erkek öğrencilerden yüksek olduğunu tespit etmiştir. Yüksel (2009) kızların aile işlevleri düzeyinin erkeklerden daha sağlıklı olduğu sonucuna ulaşmıştır. Elde edilen sonuçlar Sağlam'ın (2014) araştırma sonuçlarıyla da benzerlik göstermektedir. Söz konusu çalışmada öğrencilerin cinsiyetlerine göre aile birliğine önem verme düzeyleri iletişim, sadakat boyutları ve ölçek toplamı bakımından kız öğrencilerin lehine olduğu bulunmuştur. Öğrencilerin cinsiyetlerine göre hoşgörü eğilim düzeylerinin değer, empati boyutlarında ve ölçek toplamında kız öğrenciler lehine anlamlı şekilde farklılaştığı; kabul boyutunda anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı görülmüştür. Bu sonuç kız öğrencilerin daha hoşgörülü olduğunu göstermektedir. Çalışkan ve Sağlam (2012), Öztaşkın ve İçen (2015), Yüksel, Bağcı ve Vatansever (2013), tarafından yapılan çalışmalarda da kız öğrencilerin hoşgörü eğilim düzeylerinin erkek öğrencilere göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Akbaş (2004), kız öğrencilerin, demokratik değerlere ve temel değerlere erkek öğrencilere göre daha üst düzeyde ulaştıkları sonucuna ulaşmıştır. Kız ve erkek çocukların yetiştirilme tarzlarındaki farklılıkların bu sonuçlara etki etmiş olabileceği düşünülmektedir. Özyürek ve Tezel Şahin (2008), annelerin çocuklarına karşı tutumlarının babalara göre daha demokratik olduğunu tespit etmiş; Oruç, Tecim ve Özyürek (2011) de kız öğrencilerin en fazla annelerini, erkek öğrencilerin ise en fazla babalarını model aldıkları sonucuna ulaşmıştır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin anne ve babalarının birlikte olma durumlarına göre aile birliğini önemseme düzeylerinin sevgi boyutunda ve ölçek toplamında anne babası birlikte olan öğrencilerin lehine olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çocuğun kişisel, sosyal ve duyuşsal gelişimi için en sağlıklı ortam anne ve babasının bir arada olduğu mutlu aile ortamıdır. Bu sonuç Akyüz (1978), Öngider (2013), Türkarlan (2007), Çivitci, Çivitci ve Fiyakalı (2009), Feyzioğlu ve Kuşçuoğlu (2011), Öztürk

(2006), Karakuş (2003) tarafından yapılan araştırma sonuçlarıyla da örtüşmektedir. Hatun (2012) ilköğretim ikinci kademe öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmasında anne babası boşanmış öğrencilerin iletişim ve duygusal tepki verebilme boyutlarında aile işlevlerini sağlıklı olarak algıladıkları sonucuna ulaşmıştır. Öğrencilerin anne ve babalarının birlikte olma durumlarına göre hoşgörü eğilim düzeylerinin değer, kabul boyutlarında ve ölçek toplamında anne babaları birlikte olan öğrencilerin lehine anlamlı bir şekilde farklılaştığı; empati boyutunda anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Bu durum anne ve babası birlikte yaşayan, boşanmamış ailelerin çocuklarının hoşgörü eğilimlerinin daha yüksek olduğunu göstermektedir. Şentürk (2006), çocuğun yaşamında, özellikle anne baba arasındaki sevgi ve saygıya dayalı bir ilişkinin varlığı, olumlu sonuçlar doğurduğunu; bu ilişki ve iletişimi ortadan kaldıracak veya engelleyecek boşanma, ölüm veya ayrı yaşama gibi olumsuz durumların çocuğun duygusal dünyasını yıktığını ileri sürmektedir. Benzer şekilde Avcı (2006) boşanmanın söz konusu olduğu ailelerde, boşanmanın gerilimlerinden çocukların zarar gördüğünü; Erdim ve Ergün (2016), boşanmaların çocukların kendilerini suçlu hissetmesine, bunun da çocuklarda hırçınlık, saldırganlık, öfke gibi olumsuz kişilik özelliklerinin oluşumuna sebep olduğunu ileri sürmektedirler. Türkarlan (2007), Fiyakalı (2008), Aral ve Başar (1998), Pırtık (2013) tarafından yapılan araştırmalar boşanmanın çocuğun kişilik gelişimini olumsuz etkilediğini, çocukta öfke ve saldırganlık davranışlarının artmasına sebep olduğunu ortaya koymaktadır. Öfke, saldırganlık ve zorbalık okullarda görülebilen ve istenmeyen bir sorundur. Bu sorunlar sistemli uygulamalarla azaltılabilir, ancak ortaya çıkan etkinin kalıcı hale gelmesi yapılan çalışmaların sürekliliğine, okul-aile işbirliğine, kurum kültürüne ve eğitim politikalarına da bağlıdır (Hymel ve Swearer, 2015; Türktan, 2013). Boyacı ve Ersever (2017), Hoşgörü Eğilimi Geliştirme Programının zorbalığı azalttığını, bu azaltmadaki etkinin kalıcılığını koruyamadığını saptamışlardır. Bu etkinin devam edebilmesinin okul, aile gibi çocuğun gelişiminde önemli yeri olan paydaşlar tarafından da desteklenmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar.

Araştırmaya katılan öğrencilerin aile tipine göre aile birliğine önem verme düzeyleri saygı, iletişim, sadakat boyutlarında ve ölçek toplamında anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı; sevgi boyutunda ise çekirdek ailede yaşayan öğrencilerin lehine anlamlı bir şekilde farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Bunun nedeni çekirdek ailede anne ve babaların çocuklarıyla daha yakın ilişkiler kurabilmesi olarak düşünülebilir. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu (BAAK, 1998), ailede yaşayan kişi sayısı arttıkça çocuklara uygulanan şiddetin sıklığında belirgin artışlar olduğunu, ailede yaşayan 14 yaş altı ve 65 yaş üstü bireylerin çocukların nispeten daha sık şiddete maruz kalmalarına yol açtığını bildirmiştir. Vahip ve Doğanavşargil (2006), kaynana ile aynı evi paylaşmanın evlilikte fiziksel şiddet görme ile ilişkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Söz konusu araştırmalar çekirdek ailede yaşayan çocukların sevgi boyutunda daha avantajlı oldukları sonucunu doğrular niteliktedir. Öğrencilerin aile tiplerine göre hoşgörü eğilim düzeyleri değer ve kabul boyutlarında çekirdek ailede yaşayan öğrencilerin lehine anlamlı bir şekilde farklılaştığı; empati boyutunda ve ölçek toplamında ise anlamlı bir farklılaşma olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Geniş ailelerde aile içindeki en yaşlı üye aile reisidir ve aileyi idare etme sorumluluğunu taşır. Birinci derecede önemli olan ailedir, kişiler ikinci planda kalmaktadır Kişinin hareketleri grubun kontrolü altındadır (Gökçe, 1976). Bu ifade geniş aile içerisinde teamüllerin ön planda olduğunu, demokratik tutum ve davranışların yeterince sergilenmediğini göstermektedir. Çekirdek ailelerde ise kararların daha çok ortak alındığı (Çimen, 2012) demokratik ve eşitlikçi aile yapısının çocuklarda hoşgörü değerinin kazanılması için ön şart niteliğinde olduğu söylenebilir. "Bazı geniş ailelerde, aile büyüklerinin torunlarına karşı abartılı sevgi gösterileri bazen hoşgörü sınırlarını aşarak anne babaları zor durumda bırakabilir" (Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi [MEGEP], 2007). Bu durumda çekirdek aile içinde yaşayan öğrencilerin hoşgörü eğilimlerinin daha yüksek olacağı savunulabilir. Ancak araştırma sonuçlarına bakıldığında öğrencilerin toplam hoşgörü puanlarının aile tiplerine göre farklılaşmadığı görülmektedir. Bu sonuç Tatar (2009) tarafından yapılan çalışma ile örtüşmektedir.

Öğrencilerin algıladıkları aile gelir düzeyine göre aile birliğini önemseme düzeyleri tüm boyutlarda ve ölçek toplamında alt gelir düzeyi aleyhine farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Başka bir ifadeyle ailelerin gelir düzeyleri arttıkça öğrencilerin aile birliğine önem verme düzeylerinin arttığı görülmüştür. Bu sonuç dikkat çekici bulunmuştur. Kişinin ve ailesinin bulunduğu sosyal sınıf ve sahip olduğu sosyal çevre bireyin yaşam kalitesi için belirleyici bir unsur olabilmektedir. Eskicumalı ve Eroğlu (2001), Tomul (2007), Çiftçi ve Çağlar (2014), Önür (2013) tarafından yapılan araştırmalar orta ve üst sosyal sınıfa mensup ailelerin, çocuklarıyla daha çok ilgilendikleri ve çocuklarının eğitimine daha fazla önem verdiklerini belirlemişlerdir. Çocuğun sahip olduğu sosyal imkanlar ve toplumca saygın meslek grubuna ait ebeveynlerinin olması çocuğa özgüven kazandırmakla beraber aile içerisinde geçirdiği zamanın niteliğini arttırmaktadır. Bu durum çocuğun duyuşsal gelişimine olumlu yönde katkı sağlayıp etkili bir değerler sistemi geliştirmesine de yardımcı olmaktadır. Şama (2003) tarafından yapılan araştırma sonucunda orta ve ortaya yakın gelir grubunda yer alan öğrencilerin, çevre sorunlarına karşı düşük gelir grubundakilerden daha duyarlı olduklarını tespit etmiştir. Erkenekli (2009) sosyal değerlerin sosyoekonomik düzeylere göre anlamlı bir biçimde farklılaştığını saptamıştır. Söz konusu araştırmada sosyoekonomik düzeylere göre en yüksek ve en düşük sosyal değer ortalamalarında muhafazakârlık değeri dışındaki tüm sosyal değerlerde sosyoekonomik düzeyi yüksek olanların lehine anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Hatunoğlu, Halmatov ve Hatunoğlu'nun (2012) yapmış oldukları araştırma sonucunda sosyoekonomik düzeyi yüksek ailelerin çocuklarının ahlaki durumlarının ve sosyal bilgi düzeylerinin sosyoekonomik düzeyi düşük olan ailelerin çocuklarından daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. Tüm bu sonuçlar araştırma sonuçlarıyla örtüşmektedir. BASAGM (2010) tarafından yapılan araştırmada ise ailelerin sosyoekonomik durumlarına göre aile birliğine önem verme düzeylerinde anlamlı bir farklılık bulunmamış, tüm sosyoekonomik düzeylerde aile birliğine önem verme oranı %97 civarında tespit edilmiştir. Söz konusu araştırmadaki sonuç çalışma grubununun 18 yaş ve üzeri olmasıyla ilgili olabilir.

Öğrencilerin algıladıkları aile gelir düzeyine göre hoşgörü eğilim düzeyleri değer, kabul, empati boyutlarında ve ölçek toplamında alt gelir düzeyi aleyhine farklılaştığı bulunmuştur. Öğrencilerin aile gelir düzeyleri arttıkça hoşgörü eğilim düzeylerinin arttığı, hoşgörü eğilimleri ile aile gelir düzeyleri arasında pozitif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ekonomik problemlerin aile içerisinde birtakım huzursuzlukların oluşmasına ve evdeki hoşgörü ikliminin zarar görmesine neden olabilir. Avcı (2010) yaptığı çalışmada ekonomik düzeyi düşük ve ortanın altında olan öğrenci grubunun ailede şiddete uğrama durumlarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. İnsanların içerisinde buldukları sosyoekonomik düzey, hayat tarzlarını, alışkanlıklarını, inanç ve değerlerini önemli ölçüde etkilemektedir. Acun, Yücel, Önder ve Tarman (2013) tarafından yapılan araştırmada hoşgörü değerini sosyoekonomik seviyesi yüksek ailelerin, sosyoekonomik seviyesi orta ve düşük ailelere göre daha önemli gördüklerini belirlemişlerdir. Tatar (2009) ve Akbaş (2004) tarafından yapılan araştırmalarda ise öğrencilerin ailelerinin sosyoekonomik düzeylerine göre hoşgörü değerine ilişkin puanları arasında anlamlı düzeyde farklılık tespit edilememiştir. Bu durumun araştırma gruplarının sınıf düzeyleri ve yaş farklılıklarından kaynaklanmış olabileceği düşünülebilir.

Sonuç olarak bu araştırma öğrencilerin aile birliğini önemseme düzeyleri ile hoşgörü eğilimleri arasında anlamlı ve pozitif yönde ilişkilerin olduğunu; öğrencilerin aile birliğini önemseme ve hoşgörü eğilim düzeylerinin yüksek olduğunu göstermiştir. Öğrencilerin aile birliğini önemseme düzeylerinin cinsiyete göre iletişim ve sadakat boyutlarında kız öğrenciler lehine, anne ve babaların beraber yaşama durumlarına göre anne babaları beraber yaşayan öğrenciler lehine, aile tipine göre sevgi boyutunda çekirdek ailede yaşayanlar lehine, öğrencilerin algıladıkları aile gelir düzeyine göre üst ekonomik gelir düzeyi lehine anlamlı bir şekilde farklılaştığı bulunmuştur. Öğrencilerin hoşgörü eğilim düzeyleri cinsiyetlerine göre kız öğrenciler lehine, anne babalarının beraber yaşamaları durumlarına göre anne babaları beraber yaşayan öğrenciler lehine, aile tipine göre değer ve kabul boyutlarında çekirdek ailede yaşayanlar lehine, öğrencilerin algıladıkları gelir düzeyine göre üst ekonomik gelir düzeyi lehine anlamlı bir şekilde farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır.

Öneriler

1. Araştırma sonucunda, öğrencilerin aile birliğini önemsemeleri ile hoşgörü eğilim düzeyleri arasında ilişki olduğu görüldüğünden, toplumun devamlılığı için önemli olan aile birliğinin korunabilmesi için öğrencilerde hoşgörü, değer, kabul, empatinin geliştirilmesine yönelik eğitim programları geliştirilerek araştırmalarda etkililiğinin sınanması sağlanabilir.
2. Öğretmenlerin aile birliğini önemseme ve hoşgörü eğilimi konusunda öğrencilere model olabilmelerini sağlayabilme konusunda farkındalık oluşturmak için öğretmenlere yönelik hizmet içi eğitim faaliyetlerinin düzenlenmesi sağlanabilir.
3. Anne babaları birlikte olan öğrencilerin aile birliğine önem verme düzeyleri ile hoşgörü eğilim düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucundan hareketle aile birliğinin korunması ve sorunların çözülmesi amacıyla evli çiftlerin aile danışmanlığından yararlanmalarına yönelik çalışmalar yapılabilir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın taşra teşkilatlarında aile birliğini zedeleyecek sorunların çözümünde ailelere yönelik destek ve danışmanlık birimleri oluşturulabilir.
4. Çocukların aileleriyle daha fazla paylaşımda bulunabilecekleri, kaliteli zaman geçirebilecekleri (birlikte yemek yapmak, birlikte sofrayı hazırlamak, birlikte kitap okumak, birlikte oyun oynamak gibi) etkinlikler yapmalarına yönelik olarak ailelerde farkındalık oluşturulabilir.

Kaynakça

- Acun, İ., Yücel, C., Önder, A. ve Tarman, B. (2013). Değerler: Kim ne kadar değer veriyor?. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 191-206.
- Akbaş, O. (2004). *Türk Milli Eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının ilköğretim II. kademedeki gerçekleştirme derecesinin değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akyüz, E. (1978). Boşanmanın çocuk üzerindeki etkileri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(1), 1-6.
- Altıntaş, G. (2006). *Liseli ergenlerin kişiler arası iletişim becerileri ile akılcı olmayan inançları arasındaki ilişkinin bazı değişkenler açısından incelenmesi* (Yayımlanmış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aral, N. ve Başar, F. (1998). Çocukların kaygı düzeylerinin yaş, cinsiyet, sosyo ekonomik düzey ve ailenin parçalanma durumuna göre incelenmesi. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 22(110), 7-11.
- Aslan, S. (2017). İlkokul 4. sınıf öğrencilerinin hoşgörü eğilimleri ile yardımseverlik tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1), 163-175. doi:10.17679/inuefd.306509
- Avcı, A. (2010). Aile yapısı ve atmosferinin okul şiddetine etkisi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 8(19), 7-52.
- Avcı, M. (2006). Ergenlikte toplumsal uyum sorunları. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 39-64.
- Bal, U. G. (2004). Çocuklar ve değerler eğitimi. *Çocuk Çocuk Dergisi*, 45, 18-20.
- Baloğlu, M. ve Balgamaş, E. (2005). İlköğretim ve ortaöğretim yöneticilerinin öz-değerlerinin betimlenmesi: Tokat ili örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 3(10), 19-31.
- Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu. (1998). *Aile içinde ve toplumsal alanda şiddet*. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. (2010). *Türkiye’de aile değerleri araştırması*. Ankara: Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Baysal, Z. N. ve Samancı, O. (2010). İlköğretim beşinci sınıf öğrencileri ile değerler üzerine bir çalışma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(34), 56-69.
- Boyacı, M. ve Ersever, O. G. (2017). Hoşgörü eğilimi geliştirme programının 5. sınıf öğrencilerinin hoşgörü ve zorbalık düzeylerine etkisi. *Eğitim ve Bilim*, 42(189), 167-182. doi:10.15390/EB.2017.6802
- Campbell, A. (2011). *A creative arts-based approach to using children’s rights as a vehicle for tolerance education at the senior elementary school level* (Yayımlanmamış doktora tezi). Lakehead University Faculty of Education, Ottawa.
- Cetron, K. (2011). *Beyond tolerance: fostering cross-cultural understanding* (Yayımlanmamış doktora tezi). George Mason University, Fairfax, VA.
- Çalışkan, H. ve Sağlam, H. İ. (2012). Hoşgörü eğilim ölçeğinin geliştirilmesi ve ilköğretim öğrencilerinin hoşgörü eğilimlerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 12(2), 1431-1446.
- Çiftçi, C. ve Çağlar, A. (2014). Ailelerin sosyo-ekonomik özelliklerinin öğrenci başarısı üzerindeki etkisi: Fakirlik kader midir?. *International Journal of Human Sciences*, 11(2), 155-175. doi:10.14687/ijhs.v11i2.2914
- Çimen, L. K. (2012). Bir faktör olarak eğitimin kadının aile içi kararlara katılımı üzerine etkisi. *International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education*, 1(2), 78-90.
- Çivitci, N., Çivitci, A. ve Fiyakalı, C. N. (2009). Anne-babası boşanmış ve boşanmamış olan ergenlerde yalnızlık ve yaşam doyumu. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9(2), 493-525.

- Deveci, H., Belet, D. ve Türe, H. (2013). Dede korkut hikâyelerinde yer alan değerler. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(46), 294-321.
- Ekiz, D. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Erdem Zengin, E. (2014). *Yöntem olarak yaratıcı drama kullanımının ilkökul 4. sınıf sosyal bilgiler öğretim programındaki değerlere etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Niğde Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Niğde.
- Erdem, A. R. (2003). Üniversite kültüründe önemli bir unsur: Değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(4), 55-72.
- Erdim, L. ve Ergün, A. (2016). Boşanmanın ebeveyn ve çocuk üzerindeki etkileri. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi*, 3(1), 78-84. doi:10.17681/hsp.13621
- Erkenekli, M. (2009). *Türkiye’de sosyoekonomik statü (SES) gruplarına göre temel değerlerin farklılaşması*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ersoy, A. F. (2016). Dördüncü sınıf öğrencilerinin hoşgörü algısı ve deneyimleri: Bir fenomenolojik araştırma. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(1), 454-473. doi:10.17860/efd.31740
- Eser, A. (2012). *İlköğretim öğrencilerinin insani değer düzeyleri ile çevresel tutumları arasındaki ilişki* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yeditepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Eskicumalı, A. ve Eroğlu, E. (2001). Ailenin sosyo-ekonomik ve eğitim düzeyleri ile çocukların problem çözme yetenekleri arasındaki ilişki. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 165-189.
- Feyzioğlu, S. ve Kuşçuoğlu, C. (2011). Tek ebeveynli aileler. *Aile ve Toplum Dergisi*, 12(7), 97-109.
- Fitzpatrick, M. A. (1988). *Between husbands and wives communication in marriage*. London: Sage Publications.
- Fiyakalı, N. C. (2008). *Anne-babası boşanmış ve boşanmamış lise öğrencilerinin sürekli öfke düzeyleri ve öfke ifade tarzlarının bazı değişkenler açısından karşılaştırılması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.
- Gökçe, B. (1976). Aile ve aile tipleri üzerine bir inceleme. *Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 8, 1-12.
- Gömlüksiz, M. N. ve Cüro, E. (2011). Sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan değerlere ilişkin öğrenci tutumlarının değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1), 95-134.
- Güngör, E. (1998). *Değerler psikolojisi üzerine araştırmalar* (2. bs.). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Hatun, O. (2012). *Anne babası boşanmış ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin algıladıkları aile işlevlerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi: İstanbul ili Fatih ilçesi örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yeditepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Hatunoğlu, A., Halmatov, M. ve Hatunoğlu, B. Y. (2012). Ailelerin sosyo ekonomik düzeylerine göre okul öncesi dönemdeki çocukların ahlaki ve sosyal kural bilgilerinin incelenmesi. *Akademik Bakış Dergisi*, 32, 1-15.
- Hökelekli, H. (2013). *Ailede, okulda, toplumda değerler psikolojisi ve eğitimi* (2. bs.). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Hymel, S. ve Swearer, S. M. (2015). Four decades of research on school bullying: An introduction. *American Psychologist*, 70(4), 293.
- Kalın, Z. T. ve Nalçacı, A. (2017). Ortaokul 5. sınıf öğrencilerinin hoşgörü eğilimlerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(23), 293-304.
- Karakuş, S. (2003). *Anne babası boşanmış ve boşanmamış çocukların depresyon düzeylerinin incelenmesi ve okul başarısına yansımaları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kızılcılık, S. ve Erjem, Y. (1996). *Açıklamalı sosyoloji terimler sözlüğü*. Ankara: Atilla Kitabevi.

- Kolaç, E. ve Karadağ, R. (2012). Türkçe öğretmeni adaylarının değer kavramına yükledikleri anlamlar ve değer sıralamaları. *İlköğretim Online*, 11(3), 762-777.
- Köknel, Ö. (1995). Hoşgörünün ruhsal-toplumsal temelleri. B. Onur (Ed.), *Hoşgörü ve eğitim içinde* (s. 63-78). Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları.
- Lister, A. G. (2013). *Lessons of tolerance and equality: reasons for teaching adventures of huckleberry finn* (Yayımlanmamış doktora tezi). Western Illinois University Faculty of English and Journalism, Illinois.
- Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi. (2007). *Çocuk gelişimi ve eğitimi, aile ve çocuk*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Meydan, H. (2014). Okulda değerler eğitiminin yeri ve değerler eğitimi yaklaşımları üzerine bir değerlendirme. *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 93-108.
- Oktay, A. (2000). *Yaşamın sihirli yılları: Okulöncesi dönem* (2. bs.). İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- Oruç, C., Tecim, E. ve Özyürek, H. (2011). Okul öncesi dönem çocuğunun kişilik gelişiminde rol modellik ve çizgi filmler. *Ekev Akademi Dergisi*, 15(48), 281-297.
- Öngider, N. (2013). Boşanmanın çocuk üzerindeki etkileri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 5(2), 140-161. doi:10.5455/cap.20130510
- Önür, H. (2013). Gelir düzeyinin eğitim imkânlarından yararlanma düzeyine etkisi: Süleyman Demirel fen lisesi ve Atatürk lisesi örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(18), 259-277.
- Özensel, E. (2004). Türk toplumunda çocuğun yetiştirilmesinde annenin rolü: Konya ili örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 2(6), 77-96.
- Öztaşkın, Ö. B. ve İçen, M. (2015). Ortaokul öğrencilerinin hoşgörü eğilimleri ile demokrasi algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 39-56.
- Öztürk, S. (2006). *Anne-babası boşanmış 9-13 yaşlarındaki çocuklar ile aynı yaş grubundaki anne-babası boşanmamış çocukların benlik kavramı ve kaygı düzeyleri arasındaki ilişki* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Özyürek, A. ve Tezel Şahin, F. (2008). 5-6 yaş grubunda çocuğu olan ebeveynlerin tutumlarının incelenmesi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(2), 19-34.
- Palancı, M. (2018). Engelli çocuğa sahip anne babaların aile yılmazlığı, öznel iyi oluş ve evlilik uyumlarının psiko-sosyal yeterlikler ile yordanması. *Eğitim ve Bilim*, 43(193), 217-236
- Parlar, H., Çavuş, M., Levent, F. ve Ekşi, H. (2010). Yöneticilerin karakter eğitimi yeterlik inancı ölçeğinin Türkçe geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 8(19), 177-205.
- Pascale, L. M. (2011). Sharing songs: A powerful tool for teaching tolerance and honoring culture. *General Music Today*, 25(1), 4-7.
- Pırtık, Ş. (2013). *Boşanmış ve tam aileden gelen okul öncesi çocukların sosyal beceri ve akran tepkilerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Sağlam, H. İ. (2014). Aile birliğini önemseme ölçeğinin (ABÖÖ) geliştirilmesi ve öğrencilerin aile birliğini önemseme düzeylerinin incelenmesi. *Çağın Sorunları Karşısında Eğitim Sempozyumu, Bayburt içinde* (s. 363-388). Bayburt: Bayburt Üniversitesi Yayınları.
- Sağlam, H. İ. (2017). *Bir değer ve eğitim merkezi olarak aile*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Sağlam, H. İ. ve Özdemir, D. (2017). Öğretmenlerin görüşleri ışığında aile birliğini korumada değerlerin rolüne fenemolojik bir bakış. *Sakarya University Journal of Education*, 7(1), 78-90. doi:10.19126/suje.303231
- Şama, E. (2003). Öğretmen adaylarının çevre sorunlarına yönelik tutumları. *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(2), 99-110.

- Şentürk, Ü. (2006). *Parçalanmış aile çocuk ilişkisinin sebep olduğu sosyal problemler* (Yayımlanmamış doktora tezi). İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Tahiroğlu, M. (2014). Hoşgörülü ve demokratik bir sınıf toplumu uygulaması. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(17), 87-110.
- Tatar, F. A. (2009). *Okul öncesi eğitimde (5-6 yaş) hoşgörü eğitimi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Tay, B. ve Yıldırım, K. (2009). Sosyal bilgiler dersinde kazandırılması amaçlanan değerlere ilişkin veli görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 9(3), 1499-1542.
- Tekin, H. (1996). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme* (9. bs.). Ankara: Yargı Yayınları.
- Tezel Şahin, F. ve Özbey, S. (2007). Aile eğitim programlarına niçin gereksinim duyulmuştur? Aile eğitim programları neden önemlidir?. *Aile ve Toplum*, 3(12), 7-12.
- Tomul, E. (2007). Türkiye'de eğitime katılım üzerinde gelirin etkisi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(22), 122-131.
- Türe, H. ve Ersoy, A. F. (2015). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin hoşgörü eğitimine bakışı ve hoşgörü eğitimine ilişkin uygulamaları. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 5(1), 57-87.
- Türkarlan, N. (2007). Boşanmanın çocuklar üzerine olumsuz etkileri ve bunlarla baş etme yolları. *Aile ve Toplum Dergisi*, 3(11), 99-108.
- Türktan, Ş. (2013). *Zorbalıkla baş etmeye yönelik akran destek programının ortaokul 6. ve 7. sınıf öğrencilerinin zorbalıkla baş etme becerilerine etkileri* (Yayımlanmamış doktora tezi). Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Ulusoy, K. ve Dilmaç, B. (2015). *Değerler eğitimi* (3. bs.). Ankara: Pegem Akademi.
- Vahip, I. ve Doğanavşargil, Ö. (2006). Aile içi fiziksel şiddet ve kadın hastalarımız. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 17(2), 107-114.
- Yeşilkayalı, E. ve Yıldız Demirtaş, V. (2013). Ebeveynlerin çocuk haklarına ilişkin tutumları ile ilköğretim öğrencilerinin hoşgörü eğilimleri arasındaki ilişki. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 36, 12-25.
- Yıldırım, E. (2013). *Dış göçler sebebiyle parçalanmış aile çocuklarının değer algılarının incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Aksaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aksaray.
- Yüksel, A. (2009). İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinin empatik becerileriyle aile işlevleri ve benlik kavramları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(25), 153-165.
- Yüksel, İ., Bağcı, Ş. ve Vatansever, E. (2013). İlköğretim son sınıf öğrencilerinin demokratik değerlere sahip olma düzeylerinin belirlenmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(22), 311-334.
- Zorbaz, D. S. ve Owen, K. F. (2013). Çocuklar için aile ilişkileri ölçeğinin geliştirilmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(39), 58-67.